

Selvitys varhaiskasvatuksen ruokailun järjestämisestä lakon aikana

Viitaten Etelä-Suomen aluehallintoviraston selvityspyyntöön ESAVI/45669/2023 ja siinä esitettyihin kysymyksiin Espoon kaupungin suomenkielisen varhaiskasvatuksen tulosityksikkö sekä Espoo Catering Oy antavat asiassa seuraavan selvityksen:

Taustaa

Espoo Catering Oy tuottaa ateriapalveluita Espoon kaupungille. Espoo Catering Oy valmistaa aterioita 306 kohteeseen, joista varhaiskasvatuksen kohteita on 200. Varhaiskasvatuksen noin 15 000 asiakkaalla on hyvin monenlaisia ruokaan liittyviä rajoitteita tai erityistarpeita, kuten ruoka-allergioita ja yliherkkyksiä, intoleransseja, uskonnollisia ruokavalioita, kasvisruokavalioita, aineenvaihdunnallisten sairauksien hoitoon tarvittavia ruokavalioita sekä ruoan rakenteeseen ja syömispulmiin liittyviä tarpeita. Espoo Catering Oy valmistaa varhaiskasvatuksen erityisruokavaliot huoltajien toimittamien erityisruokavaliointilusten perusteella. Erityisruokavaliot valmistetaan ruokailun mukaisesti niin, että erityisruokavaliot ovat mahdollisimman pitkälle ruokailun vaihtoehtoja vastaavia.

Erityisruokavalioiden valmistus vaatii erityistä ammattitaitoa lähtien tuotteiden valinnasta ja niiden varastoinnista huolellisesti erillään muista tuotteista. Erityisruokavaliot tulee valmistaa keittiössä tarkasti erillään muusta ruoanvalmistuksesta, käyttäen omia välineitä ja astioita.

Erityisruokavaliot on kypsennettävä joko omassa uunissa, uunin yläosassa suojattuna tai eri aikaan kuin muut tuotteet. Myös ruokien tarjoilussa erityisruokavaliioon kuuluvien aterianosien huolellinen erillään pito on ehdottoman tärkeää. Tarjoilussa on myös pystyttävä kohdentamaan kaikki aterianosat juuri oikealle ruokailijalle eli ruokailua hoitavan henkilön on tunnettava päiväkotiryhmät ja pystyttävä yksilöimään erityisruokavaliota tarvitsevat ruokailijat ryhmissä.

Erityisruokavalioiden valmistukseen liittyy useita riskikohtia ja siksi jatkuva huolellisuus on tärkeää kaikissa ruoanvalmistuksen vaiheissa. Ruoka-allergiselle henkilölle pienikin kontakti allergiaoireita aiheuttavaan ainesosaan (esim. maito, kala, kananmuna) voi aiheuttaa vakavia oireita, pahimmillaan anafylaktisen sokin eli äkillisen, hengenvaarallisen yleisreaktion. Asiakkaista lähes 300:lla on anafylaktisen sokin vaara. Myös keliakikko voi saada oireita jo pienestä altistumisesta gluteenille ja suoliston paraneminen vie useita kuukausia. Joidenkin lasten vaikea allergia edellyttää myös ruokailun järjestämistä täysin eri tilassa ja henkilökohtaisia astioita käyttäen.

Miten varhaiskasvatuksen ruokailujen järjestämiseen varaudutaan lakkouhkien aikana?

Espoo Catering Oy:n keittiöillä on häiriötilanteita varten vararuokaa. Vararuokat on valittu niin, että ne sopivat mahdollisimman moneen erityisruokavaliioon. Ruokailijoille, joille em. vararuokat eivät sovellu, on varattu omat pakastetut vararuoka-annokset. Kaikille ruokailijoille pystytään tarjoamaan lämmin ateria myös häiriötilanteessa, kun keittiössä on riittävä määrä ammattitaitoista henkilökuntaa. Tilanteisiin, joissa ruokaa ei ole mahdollista lämmittää, on varattu sellaisenaan tarjottavaksi sopivia tuotteita. Myös nämä tuotteet on valittu niin, että ne sopivat mahdollisimman moneen erityisruokavaliioon. Koska erityisruokavaliotarpeet ovat hyvin yksilöllisiä, tuotevalikoima ei kuitenkaan sovellu kaikille erityisruokavaliiasiakkaille. Kaikille ruokailijoille ei siten välttämättä pystytä toteuttamaan ateriaa sellaisenaan tarjottavista ruokavaihtoehtoista (ruokailijat, joilla on useita ruokarajoitteita, riski saada vaikeita oireita tai esimerkiksi raaka-aineiden tarkkaa mittaamista vaativa ruokavaliot). Koska ruokavaliioon sopimattomalle ainesosalle altistuminen voi aiheuttaa vakavan terveysvaaran, on huoltajia pyydetty varaamaan erityisruokavaliota tarvitseville sopivat eväät häiriötilanteeseen.

Miten normaaliolojen häiriötilanne eli lakko on huomioitu ruokailun järjestämisen osalta kaupungin varhaiskasvatuksen valmiussuunnitelmassa?

Espoon kaupungin ruokapalvelut vastaa kaupunkitasoisesta ateriapalveluja koskevasta varautumisen koordinoinnista ja ateriapalvelutuottajat (esim. Espoo Catering Oy) osaltaan sopimuksissa määritellystä varautumisesta. ~~omien~~ Normaaliolojen poikkeustilanteita, kuten lakkotilanteita varten varautumiseen liittyy ohjeistus vararuosta ja kylmän, evästyypin ruoan tarjoamisesta. Ateriapalvelutuottajat päivittävät ohjeistuksiaan aina niiden muuttuessa.

Espoo Catering on varautunut toimittamaan erilaisissa normaaliolojen häiriötilanteissa kaikkiin toimintansa piirissä oleviin varhaiskasvatuksen kohteisiin lasten ateriat. Ateriat voivat olla niin sanottua evästyypisiä kylmiä aterioita, joita myös varhaiskasvatuksen henkilökunta voi tarvittaessa jakaa. Häiriötilanteita varten vararuoka on mitoitettu kattamaan toimipaikkojen normaalin asiakasmäärän ateriatarpeet kahden päivän ajaksi.

Miten yhdenvertainen kohtelu erityisruokavaliota noudattavien lasten osalta on huomioitu lakkotilanteessa?

Kuten varhaiskasvatuslain 11 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 40/2018) todetaan, on varhaiskasvatuksessa lapsen ravitsemukseen liittyviä ratkaisuja tehtävä ensisijaisesti lapsen edun ja hyvinvoinnin edistämisen ja turvaamisen näkökulmasta. Lapsen edun, hyvinvoinnin ja terveyden varmistamiseksi on erityisruokavaliota noudattavien lasten huoltajia pyydetty varaamaan lapsille eväät lakkopäiväksi. Varhaiskasvatuksen henkilökunnalla ei ole osaamista erityisruokavaliosta, jolloin riski virheisiin olisi suuri, jos he toteuttaisivat erityisruokavalioiden jakamista päiväkotien keittiöistä.

Miten ruokailu järjestettiin varhaiskasvatuksessa lakkopäivänä 22.11.2023 ja miten asiasta tiedotettiin asiakkaille?

Työnantajana Espoo Catering Oy ei voi tiedustella työntekijöiltään etukäteen mahdollisesta osallistumisestaan mielenilmaukseen. Espoo Catering arvioi edellisiin vastaaviin tilanteisiin suhteutettuna, että noin 50 % henkilöstöstä (n. 200 hlö) osallistuisi mielenilmaukseen. Espoo Cateringin kohteista noin 90 on yksinolo kohteita. Oli täysin oletettavaa, että useat Espoo Catering Oy:n kohteet olisivat ns. miehittämättömänä tai että keittiöllä olisi vain osa sen vakituisesta henkilöstöstä. Ensisijaisesti Espoo Catering Oy:n tuli turvata ympärivuorokautisten hoivakohteiden ruokapalvelut.

Erityisruokavalioiden tarjoaminen vaatii sekä erityisruokavalioiden että niihin tarvittavien tuotteiden tuntemusta ja myös kohteen erityisruokavaliokohteiden tuntemusta. Espoo Catering ei voinut taata, että keittiöihin saataisiin sellaisen sijaisen, joka pystyy valmistamaan ja tarjoamaan erityisruokavaliot kyseessä olevalle asiakaskunnalle. Lakko- tai muussa tavanomaisesta poikkeavassa tilanteessa keittiöhenkilökunnan puuttuessa Espoo Catering ei voi edellyttää kohteen kasvatushenkilöstöä ottamaan vastuuta ruoan valmistamisesta ja tarjoilusta huomattavasti normaalitilannetta laajemmin. Normaalitilanteessa keittiöhenkilökunta vastaa ruoan valmistamisesta ja tarjolle laitosta kunkin lapsiryhmän tarpeita vastaavasti erityisruokavaliointeen, jonka jälkeen lapsiryhmien henkilökunta jakaa ruoan keittiön ohjeen mukaan. Tosiasiassa varhaiskasvatuksen henkilökunta on osallistunut huomattavasti tavanomaista laajemmin ruoan tarjoiluun lakkopäivänä niissä yksiköissä, joissa ei ole ollut keittiöhenkilökuntaa paikalla. Varhaiskasvatuksen henkilökunnalla ei kuitenkaan ole osaamista erityisruokavaliosta, jolloin riski virheisiin on suuri.

Lisäksi on erityisesti syytä huomioida lukuisat, Espoo Catering Oy:n eri kohteissa olevat anafylaktisen shokin vaarassa olevat lapset ja aikuiset, joille pienikin määrä allergisoivaa ruoka-ainetta aiheuttaa vakavan, jopa hengenvaarallisen reaktion.

Edellä todetut riskitekijät huomioiden on katsottu välttämättömäksi erityisruokavaliokohteiden turvallisuuden takaamiseksi pyytää huoltajia varaamaan erityisruokavaliota noudattaville lapsille lämpimässä säilyvät eväät. Huoltajia tiedotettiin poliittisen lakon vaikutuksista varhaiskasvatuksen

ateriapalveluihin asiakastieto- ja toiminnanohjausjärjestelmä eVakan sekä Espoon kaupungin internet-sivujen kautta. Tiedotteessa kerrottiin, missä varhaiskasvatyüksiköissä ruokailu järjestetään normaalisti ja miten se järjestetään muissa yksiköissä. Jos ruokailua ei voida järjestää normaalisti, tarjotaan kylmä aamupala, kylmä evästyypinen lounas tai lämmin puuro kohteen työntekijätilanteen mukaan. Lisäksi tiedotteessa huoltajia pyydetään turvallisuuden vuoksi varaamaan erityisruokavaliota noudattaville lapsille lämpimässä säilyvät eväät.

Lämmin lounasruokailu sekä erityisruokavaliot tarjottiin seitsemässäkymmenessä (70) päiväkodissa. Kyseisissä kohteissa oli Espoo Catering Oy:n henkilökunta paikalla. Lopuissa kohteissa erityisruokavaliota tai osan niistä pystyimme tarjoamaan vain mahdollisuuksien mukaan.

Virpi Mattila
Varhaiskasvatuksen johtaja
Espoon kaupunki

Hellen Junninen
Operatiivinen johtaja
Espoo Catering Oy